

Fransuz va o‘zbek tillarida harakat fe‘llarining qo‘llanilish xususiyatlari

Polvonova Madina Kudrat qizi

UrDU Xorijiy filologiya fakulteti Filologiya va tillarni

o‘qitish fransuz tili ta‘lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada fransuz va o‘zbek tillarida harakat fe‘llarining qo‘llanilish xususiyatlari haqida batafsil ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: fe‘l, harakat fe‘llari, grammatika, tranzitiv, intransitiv, reflektiv fe‘llar.

Har bir tilning o‘ziga xos grammatikasi so‘z tuzilishi va fe‘llar tizimi bor. Fe‘l – harakat bildiruvchi so‘zlar turkumi va shu turkumga oid har bir so‘z. Fe‘llar nimani atab kelishi (ya‘ni ma‘nosi)ga ko‘ra 2xil bo‘ladi:

1) harakat fe‘llari

2) holat fe‘llari

Harakat fe‘llari:

1) nutqiy faoliyat fe‘llari: so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasidagi axborot uzatish va axborot qabul qilish faoliyati nutqiy faoliyat hisoblanadi. Mas: gapirdi , dedi, pichirladi, vaysadi, so‘zladi, bayon qildi, ifoda qildi, ming‘irladi, eshitdi, tingladi.

2) aqliy faoliyat fe‘llari: o‘qidi, o‘yladi, fikrladi, tasavvur qildi.

3) jismoniy faoliyat fe‘llari: yugurdi, urdi, qurdi, pishirdi, ekdi, o‘chirdi, terdi.

Bu fe‘llar biror bir harakatni bildirish , amalni ifodalash , biror narsaga ta‘sir qilish, biror bir ishni bajarish yoki faoliyatni ko‘rsatish maqsadida ishlatiladi. Harakat fe‘llari jonli va jonsiz predmetlarga xos harakatni ifodalaydi . Ular yurish, ta‘sir etish, zarb berish kabi ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin. Fransuz tilida harakat fe‘llari bir nechta turkumga bo‘linadi : tranzitiv, intransitiv va reflektiv fe‘llar. Tranzitiv fe‘llar obyektini talab qiladi (masalan, j’aime le café - men kofeni sevaman). Intransitiv fe‘llar esa obyektini talab qilmaydi (masalan, je cours - men yuguryapman) . Reflektiv fe‘llar esa fe‘l egasi va obyektini bir xil shaxs bo‘lgan fe‘llardir (masalan, je me repose - men dam olaman). Harakat fe‘llari odatda hozirgi , o‘tgan va kelasi zamonlarda ishlatiladi. Misol uchun – je vais - men boryapman

je suis allé- men bordim

j’irai - men bormoqchiman O‘zbek tilida harakat fe‘llari ham bir nechta turkumga bo‘linadi: tranzitiv, intransitiv va o‘tkazgich fe‘llar. Tanzitiv fe‘llar odatda

biror amalni bajarishni anglatadi va obyektini talab qiladi. (m: men kitobni o‘qiyman). Intransitiv fe‘llar esa amalni bajaruvchi shaxsni anglatadi va obyektini talab qilmaydi. (m: men yuraman). O‘tkazgich fe‘llar esa boshqa fe‘l yoki fe‘lni takomillashtirish uchun ishlatiladi (m: men kitob o‘qishni boshladim.)

Solishtirish

Fransuz va o‘zbek tillarida harakat fe‘llarining qo‘llanilishi o‘rtacha xususiyatlarga ega. Ikkala til ham fe‘llarga asoslanadi va amalni ifodalashda fe‘llar muhim rol o‘ynaydi. Har ikkala til tranzitiv , intransitiv va o‘tkazgich / reflektiv fe‘llarni ishlatadi, lekin ularning qo‘llanilishi va tuzilishi farq qiladi.

Mashhur fransuz aristokrati, yozuvchi va harbiy uchuvchi Antuan de Sent-Ekzyuperi tomonidan yozilgan " Kichkina Shahzoda " nomli romanida qo‘llangan harakat fe‘llarini fransuz va o‘zbek tillarida solishtirish maqsadida bir qancha misollar bilan keltirildi:

1) "Les serpents boas avalent leur proie tout entière , sans la mâcher"

Ilon o‘ljasini chaynab o‘tirmay but- butunicha yutib yuboradi.

2) " Dessine-moi un mouton! "

Menga qo‘zichoq chizib ber!

3) " Le petit prince ne répondit rien".

Kichkina shahzoda indamay turaverdi.

4) " Que veux- tu dire?"

O‘zgacha deysanmi?

5) " Je ne te quitterai pas"

Men seni yolg‘iz qoldirmayman.

Xulosa qilib aytganda, fransuz va o‘zbek tillarida harakat fe‘llarining qo‘llanilish xususiyatlari tilning grammatik tuzilishini, fe‘l tizimini va amal tushunchasini aks ettiradi. Ikkala tilning fe‘l tizimi o‘ziga xos xususiyatlarga ega , lekin har ikkala tilda ham harakat fe‘llari amalni ifodalashning muhim vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bescherelle " La conjugaison pour tous "
2. Antuan de Sent - Ekzyuperi " Kichkina Shahzoda " . Toshkent 1988.
3. Antuan de Sent- Ekzuperi " Le Petit Prince"